

ОД ИСТОГ АУТОРА

КАД ЗВОНА ЗАНЕМЕ

ОСИЊЕ ГНЕЗДО

НЕВИЂЕНА СРБИЈА

НОЋ АРХАНГЕЛА

БРОДОЛОМ

ИЗГУБЉЕНЕ У МАГЛИ

ВЛАДА АРСИЋ

Приче уз ОГЊИШТЕ

Изабране и нове приче

■ Laguna ■

Copyright © 2019, 2026, Влада Арсић
Copyright © овог издања 2026, ЛАГУНА

Живой̑ йише романе, смрїй их дойисује.

Садржај

Уместо предговора	9
Коло	15
Отров у души	27
Макрена.	43
Јегорова тајна	51
Завођење демона	58
Пећина	73
Забран	90
Митрова воденица	103
Вучји збег	115
Мећава	132
Испод стрехе	140
Алеја проклетих	150
Бурма	163
Кућа на крају шора	173
Баба Јегда	178
<i>О аутору</i>	<i>195</i>

Уместо предговора

Вукли су се и последњи дани лета, те последње године прошлога века, када сам се затекао на вечерњој служби у манастиру Прасквица, поврх Светог Стефана. Није ми био наум да се задржавам, али нисам могао да одбијем позив једног од сабраће, иначе старог пријатеља, да се придружим братству за трпезаријским столом.

И онда, како то већ обично бива, уз кришке козјег сира и покоју чашу домаћег вина, реч по реч, кренула је и прича. Занет разговором, нисам ни приметио како се време отело, понајмање како је променило ћуд. Ведри дан се за тили час претворио у узбуркану ноћ. С паштровићких брда зафијукала је бура, задрхтали су манастирски пенцери и врата, задобовала је и јака киша.

Нису ме дуго наговарали да прихватим конак. Међутим, пре него што ћемо и поћи на починак, неко се сетио да је слична ноћ, вероватно, била и она давнашња, она од пре два века коју монаси и данас памте и радо помињу, ноћ када је манастирско братство, за вечером, пренуо јек звекира о храстова врата.

Тада сам први пут и чуо причу о једноруком руском племићу Јегору Строганову и његовој несрећној кћери Јекатарини, размишљао о чудним путевима Господњим, понајвише о томе колико се још оваквих и сличних прича крије у овим нашим балканским гудурама, у забитим селима, крај планинских колиба и сточарских бачија. И колико још има оних који памте и који о упамћеном желе да говоре. Несумњиво се управо те ноћи зачала и идеја за једну овакву збирку, а Јегорова тајна била је тек прва забелешка у ниски чудноватих прича.

Већина приповедака пред вама се заснива или бавремен ослања на један или више истинитих догађаја као што је то, рецимо, прича о обореном пилоту, нареднику краљевског ваздухопловства, Милутину Петрову. Радећи као репортер *Илустриране њолићике*, пре двадесетак година, имао сам прилику и задовољство да у Панчеву упознам породицу несрећног авијатичара, сина, снају и унукe, и забележим једну од најпотреснијих прича у својој каријери.

Наиме, крајем осамдесетих година прошлога века, британски стручњаци су техником магнетометрије успели да на левој обали Дунава, насупрот земунског клуба „Радецки“, дубоко у речном муљу лоцирају заривену летелицу. Није било сумње да је реч управо о обореном авиону наредника Петрова, те да у олупини затрпаној дунавским песком и данас почива његово тело.

Вест у тадашњим новинама узнемирила је породицу, поготову најава власти да ће летелица бити извађена, а посмртни остаци српског авијатичара достојно

сахрањени. Његова удовица није била сигурна да ли је од њеног Милутина ишта остало, али се силно понадала да ће се пронаћи његова бурма, иста какву је и сама носила на руци. Жеља јој је била да се барем оне споје кад им се већ није дало да заједно проживе.

Нажалост, хроничан недостатак средстава и почетак ратова у бившој Југославији допринели су да се од овог наума власти, по свему судећи, заувек одустане. Бурма је и даље на речном дну, а мени је једино преостало да несрећној љубави одам омаж у виду истоимене приповетке.

Поједине приче, попут „Вучјег збег“, „Алеје проклетих“ или „Завођења демона“, могу се сврстати и у својеврсни синдром предака. Реч је о појму који се користи у популарној психологији, породичној терапији и трансгенерацијским студијама, а којим се описује појава да се неразрешени емоционални конфликти, трауме или обрасци понашања претходних генерација преносе и на потомке. И премда млађи нараштаји о томе, по правилу, не знају ништа, такво наслеђе и те како утиче и на њихов живот.

Феномен русаља или русалки, црна свадба, влашка магија и необични обичаји који нам долазе са истока Србије честа су тема уметничког изражавања. Али, једно је када о томе гледате на филму или читате у роману, а сасвим друго када вам о свему, крај ватре и огњишта, прича неко коме су магија и патња обележиле читав живот. Стицајем околности, баба Смиљани из села Дубоко, подно Звишких планина, ово је била и последња исповест, с обзиром на то да је преминула

убрзо након нашег сусрета, а читав њен живот дочарао сам у приповеци „Баба Јегда“.

У мноштву необичних прича најтеже сам се носио са онима које су говориле о почињеном греху, покајању, казни и искупљењу, можда и зато што сам штошта црпео из сопствене повеснице („Вучји збег“, „Испод стрехе“, „Мећава“, „Пећина“...). Упознати претке често значи и боље упознати себе, а ја сам, рударећи по породичним архивама, неретко проналазио и оно што нисам желео. Био је то мој лични „синдром предака“, суочавање с прошлошћу и делима предака, нешто за шта нисте криви, али терет крста једнако осећате.

Тешко да ће ико поверовати да се највеће масовно самоубиство у Европи, по свему судећи, догодило усред Србије. А управо о томе данас сведочи једна скромна, зарђала табла у селу Скела надомак Обреновца, на којој је забележено како се педесетак девојака и млађих сеоских жена ухватило за руке и закорачило у Саву.

Иако ће ово неке заличити на секташки ритуал, ипак је реч о чину одважности, части и морала, тако ретком и тешко разумљивом у данашњем свету бешчасћа. Овај догађај с почетка 19. века описао сам у приповеци „Коло“, с тим да се историја понавља, па се слично поновило и век и по касније, у Старом Броду надомак Вишеграда, где су људи и жене, бежећи пред истим злом, завршили у Дрини.

У протеклих четврт века, радећи као репортер у нашим најугледнијим часописима, сретао сам и упознавао необичне људе, често без формалног образовања,

али са чудесним животним искуством које им је омогућило да истрају у најсуровијим условима.

Причали су ми о себи, свом селу и завичају, о прцима и потомцима, понајвише о догађајима који су трајно или судбоносно урезали траг у животу заједнице или њихових породица. Притом, трудио сам се да их саслушам и изречено верно забележим, без жеље да њихове речи улепшавам, тумачим или прилагођавам језику савремене публике. Стога ће, можда, понека реч деловати архаично, изветрело или теже разумљиво, али сам уверен да то неће утицати на задовољство читања. Напротив.

Збирку чине казивања која се овом приликом први пут објављују, али и пробране приче из 2019. године. Тиме ће и сама збирка, верујем, бити потпунија и садржајнија. Наиме, уз бојју помоћ, наум ми је да се барем још једном отиснем на пут, док још има таквих што казују, али и оних спремних да овакве исповести саслушају, да обиђем запустела села и потражим чуваре ватре, оне ретке хроничаре времена који и даље чине спону између давног и помало заборављеног, и оног што неумитно долази.

О Светом Василију Острошком,
лета Господњег 2026.

Коло

Ето, синак, то ти је то. Тамо од оних јасика па све доле до топола, отприлике где река савија, све ти је то атар нашег села. Веле да од Шапца до Београда нема лепшег приобаља од овог нашег, скеланског. Преко лета, кад звезда упече, долази младеж из Ратара, Ушћа, Дебрца, ма одасвуд... Од Обреновца до Владимираца. Долазе људи да поквасе ноге, има ловаца и риболоваца, једино нема наших. Нико ти овде неће у воду загазити, кô што не би ни гроб оскрнавио. Додуше, старији веле да ово и јесте свето место, спомен на доба када би се и смрт лакше поднела неголи брука и срамота. Само што таквог времена више нема, а чини ми се, ни таквих људи.

Долазили су овде и учени људи из Шапца, гледали, завиривали, причали с којекиме, најпосле и отишли. Веле да можда и није било тако, да се, канда, и није догодило, јер нема доказа, некаквог трага или записа. Кô да се и има шта доказивати. Свака нам је кућа

доказ, над свачијом се софром и данас помиње нека Томанија, нека Пелагија, Видосава или Обренија... Кô што се и у нашој кући и даље молимо за Анђелију. Свака је баба упамтила своју мајку, кô што су и оне памтиле своје. Тако ти се и прича преносила, штоно кажу с колена на колено, да се памти и препричава.

Старији кажу да се то десило уочи слома Карађорђевој војне. Оно, злосретна ствар се и раније слутила, још откако се Москов завадио с Ћесаром и Наполеоном, ал' нико није мислио да ће нас руски цар, зарад својих јада, предати некрсту. Понајгоре, свађали смо се и међу собом. Вожд поверова поганим језицима, отера од себе јунаке и војводе, а војску повери слабићима и улизицама. И шта'ш... Кад нас Турчин опколи и удари са три стране, чему смо и могли да се надамо?

Скела ти је била где је и данас, с три стране омеђена равницом, а са севера Савом и Хабзбуршким царством. Народ је живео у задругама које су, неретко, бројале и тридесетак одраслих мушких глава. На челу породице био је најстарији међу њима, али су задругари могли да бирају и неког другог. Увече, крај огњишта или за сенијом, седе главе би се договарале шта ће се и где радити. Свако би за сутрадан добио задужење, сходно снази и умешности, било да је реч о најмањем детету или убогом старцу.

У оцаклији, кући зиданици у којој се палила воштаница и кадила славска икона, живео је домаћин са женом. Остали би, како се ко женио, добијали свој вајат, дашчару дојену у зелено и покривену ћерамидом. Унутра би био само један кревет, узак, једва двоје да легну, сламарица уместо постеље, један креденчић

и понеки сандук за одећу супружника. На поду земља, на плафону исто земља, жиљиве дашчице и кочанке од кукуруза улепљене блатом. Што је задруга била већа, то је било више и оваквих зградаца. Понекад, кад човек поиздаље осмотри, учини му се да пред собом има омање село, а не обично сеоско домаћинство с мноштвом магаза, чардака, амбара и зелених дашчара.

У вајатима су се рађала и деца. Порадовао би се мучени сељак и мушком и женском, само да је живо и здраво, казивô би и наздрављао, али није тако. Женско ти је, штоно кажу, туђа кост. Роди ти се и свијеш руке око њега, прехраниш га и сачуваш, и таман да се придигне и домогне своје снаге, узму ти га и одведу својој кући. Ако се уда у оближње село, и боже помози. Ако је подаље, видиш га дваред годишње, за нашу славу ил' њихову, каткад за Васкрс или Божић, касније ни то. Притисну обавезе, и дете изроди своју децу, остану само сећања на тих пар година што проведе под твојим кровом.

Понајгоре, неретко се родитељ веже баш за кћер, сматра је мезимицом, тепа јој и чупка је за косу, а она, лисица мала, још више ти се припија и увлачи под кожу. И док шаком о шаку, ето ти, пролети јој детињство и рана младост, дођу по њу просци, а ти не знаш да л' да се радујеш или по авлији кукаш, да л' је пратиш у нови живот или је, боже ме прости, живу са'рањујеш. Тако ти је, чини ми се, било и са нашом Анђелијом.

Морам ти, синак, најпре дочарати какве су тада биле прилике. Видиш, живот под Турцима је био тежак, али није био свуда исти. Скела ти је у Посавини, земља плодна, храстови лужњаци препуни жира, а

Бесарија близу. Шта год да бациш у земљу врати се стоструко, пустиш прасиће у шуму и чекаш веppure, потераш их преко Саве и наплатиш сувим златом. Кад је сељак имућан, богата је и задруга, јаче је и само село. А кад је село јако и сложно, ни некрсту није лако.

Имали смо и ми субашу који је седео у хану, судио, сакупљао харач и био некаква власт у селу. Можда би и он пожелео право на прву брачну ноћ, да залази по кућама, извољева и кињи жене док му домаћин вода опанке по авлији и шестари око куће, онако како се то чинило у другим крајевима. Можда је желео, али је знао да се овде не сме. И пре устанка лугови су нам били препуни хајдука и осветника, граница је била близу, чим неки балија прекардаши деси му се да омркне, а већ ујутро не може да нађе главе. И цаба му тад и Стамбол и права што му цар даде, и добоши што лупају и аскери што га траже док се њиме, на дну реке, увелико сладе рибе.

Село је живело по својим адетима и добро се знало шта је богу мило, а шта му није блиско. Цениле су се вредне руке, поштење, дата реч, част и образ. Знало се ко је поузданик а ко врдалама, коме је вера тврђа од камена, а ко би се и пред иконом лажно заклео. Кад је момка ваљало оженити или кћер дати, водило се рачуна о томе с којом ћеш се кућом ородити. Гледало се да ли је у породици било умоболних или ђавоиманих, насилника и разбојника, блудника или распикућа... Све је било важно, али су и бракови, штоно кажу, трајали до гроба. Данас је другачије, али нећемо о томе.

Него... На челу наше породице, уочи устанка, био је старац Петроније. По њему смо и ми, потоњи, сви

Петронијевићи. Причало се да смо били најугледнија, можда и највећа задруга у Посавини. Бог свети зна колико смо дали трговаца и свештеника, а у селу се ни кмет није могао да изабере а да нас се не пита. Па и Турци, ако би пожелели да мир углаве или да се нешто с рајом договоре, најпре су морали с нама коју реч да прозборе.

Шуме су нам биле препуне свиња, штале кржава, а обори брава. Само је пчелињих кошница било на стотине. Имали смо и своје пашњаке, изворе, ливаде и њиве, али су нам највећу силу давали људи, синови старог Петронија, њих шесторица. Мили боже, какве су то делије биле. Високи и крупни, у свакоме је метар преко плећа, по природи поштени и радни, здравог разума, али лакосрди. Нису волели кавге, никога нису задевали, али не дао бог да пред њима неко насрне на нејач и слаботињу. Нити су знали да отрпе неправду, нити би устукли па макар се, пред њима, испречио и буљук Турака. Знали су то и зулумћари, па су ишли подаље од наше куће.

Анђелија је била прво дете најстаријег Петронијевог сина, Витомира. Имао је он и друге деце, рађале су се ћерке и синови и код остале браће, али ниједно, чини ми се, није прирасло толико срцу старом домаћину који је само у њу гледао. Старији су причали да се дете родило у зло доба, у време насилног читлучења и најгорих злодела, али и неколико година уочи устанка, у сам освит слободе.

И кад су се развили ратни барјаци, овде се радило оно што нам је бог дао. Кад нисмо били у шанчевима, превртали смо земљу; када бисмо се доватили мира,

сејали смо и жњели; кад би смрт предахнула, славили смо и свадбарили... Одвијао се живот у селу, чак и онда када га је било мало. Отприлике тада, можда и нешто раније, започела је и ова прича за коју и наши дедови задуго нису знали.

Елем, није била тајна да Петронијевићи јатаче хајдуцима Зеке Буљубаше. С јесени, одма' по Митровдану, вазда би долазило петоро-шесторо његових људи на зимовник. Дању би се склањали, дремали по сеницима и магазиама, а ноћу би се придружили укућанима. Заједно би вечерали, а потом би комишали кукуруз, насађивали мотике, секире и друге алатке, дељали наћве и дрвене кутлаче или кашике. Неретко би се зачуле и гусле, певало се о биткама и јунацима, али би се увек и постављала стража да их неко зло не заскочи.

Те зиме, уочи орашачке буне, примисмо четворицу хајдука. Већину смо знали, били су то стари, прекаљени борци, али се међу њима затече и један голобради момчић, скоро па дете. Дочусмо да се Марко зове, те да су му турски зулумћари, горе на Мајевици, запалили кућу и побили укућане. Не знавши где би нити коме пошао, један од Зекиних јатака га је превео преко Дрине и довео у чету. Али, нису били сви сагласни. Онако млад и зелен, а једва да је и седамнаесту навршио, није уливао поверење горским вуцима. Све док нису намерачили да га испробају.

Жељни смеха и пошалице, хајдуцима се прохтело да се позабаве и мало га пред свима постиде. Најпосле, сами су се посрамили. Наизглед слаб и рањив, али немајући куд и жељан освете, Марко се показао живом ватром. У скоку из места све их је надскочио, најбрже